

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Velká francouzská revoluce – útěk Ludvíka XVI. a
události směřující k jakobínské diktatuře**

Jan Keňo

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Velká francouzská revoluce – útěk Ludvíka XVI. a
události směřující k jakobínské diktatuře**

Jan Keňo

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2015

.....

Tímto bych chtěl poděkovat panu Prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, CSc. za odborné rady, trpělivost a ochotu při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

1 Úvod	6
2 Francie konstituční monarchií a její krize	9
2.1 Králův útěk a krize léta 1791	9
2.2 Období Zákonomárného shromáždění	13
3 Francie republikou	18
3.1 Zrození republiky: mezi Girondou a Horou	18
3.2 Proces s králem a válka proti koalici	21
3.3 Výbor obecného blaha a pád Girondy	28
4 Jakobínská diktatura	31
5 Závěr	35
6 Seznam použité literatury	35
7 Resumé	38

1 Úvod

Velká francouzská revoluce vypukla roku 1789 díky dlouhodobým společenským, hospodářským a politickým problémům. V prvních letech revoluce prošla Francie radikálními změnami, tradiční absolutistickou monarchii nahradila monarchie konstituční, ale její vláda neměla dlouhého trvání. Nespokojenost lidu byla příčinou dalších reforem a ani nově vzniklá republika nebyla schopná dlouhodobě fungovat, jelikož se zmítala v sociální a hospodářské krizi a rovněž musela čelit válce s první protifrancouzskou koalicí. Situace využili jakobíni, kteří dokázali s pomocí pařížských sansculotů porazit zástupce Girondy, ovládnout Konvent a nastolit diktaturu, která skončila až thermidorským převratem v roce 1794.

Velká francouzská revoluce je bezpochyby jednou z nejvýznamnějších a nejzajímavějších kapitol ve francouzské historii. Zároveň je důležitým historickým mezníkem, jelikož se pro řadu evropských států stala vzorem boje za rovnost a občanskou svobodu a měla značný vliv na další vývoj evropských dějin, zejména v revolučních letech 1848–1849. Vybral jsem si toto téma z důvodu zájmu o francouzské dějiny 18. století.

Bakalářská práce se zabývá tématem Velké francouzské revoluce, konkrétně obdobím v letech 1791–1793. Cílem práce je výklad událostí Velké francouzské revoluce od útěku krále Ludvíka XVI. až po nástup jakobínů k moci. Cílem je rovněž interpretace odpovědí na otázky, které se budu snažit prostřednictvím své práce zodpovědět. Proč králův útěk tak výrazně ovlivnil průběh revoluce? Jaké byly příčiny neúspěchu a následné porážky girondistů? Co bylo příčinou nástupu jakobínů k moci?

Chronologickému průběhu revoluce odpovídá členění kapitol bakalářské práce. Celá práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, které jsou členěné do dalších podkapitol. První kapitola pojednává o krizi konstituční monarchie. Píši zde o situaci panovníka Ludvíka XVI. a jeho neúspěšném pokusu o útěk. Dále zde rozebírám postoj samotného lidu ke králi, reakci zahraničních panovníků na události ve Francii a demonstraci na Martově poli. V další části první kapitoly se snažím analyzovat proč králův útěk tak výrazně ovlivnil běh revolučních událostí a jaké byly jeho následky. Dále se věnuji nástupu a působení Zákonodárského shromáždění a vlivu dvou významných politických uskupení, feuillantů a girondistů. Poslední část první kapitoly se zabývá vstupem Francie do války proti Rakousku a srpnovými událostmi, které vedly k definitivnímu pádu monarchie. Druhá kapitola pojednává o období francouzské republiky. Jsou zde představeny nové výkonné orgány, jako například povstalecká Komuna nebo Konvent. Dále se zaměřuji především na politickou situaci ve

Francii. Podrobně zde popisují boj mezi levicovou Horou a pravicovou Girondou. Dále píšou o procesu s Ludvíkem XVI., válce s první protifrancouzskou koalicí a rolnickém povstání ve Vendée. Poslední část druhé kapitoly je věnována vzniku a vlivu Výboru veřejného blaha a povstání z 2. června 1793, které vedlo k pádu Girondy. V závěru kapitoly se snažím analyzovat, co bylo příčinou nástupu jakobínů a proč byli zástupci Girondy poraženi. Poslední kapitola se zabývá hlavně nástupem jakobínů k moci. Rovněž se zaměřuji na sociální, vojenské, hospodářské a politické problémy, které v roce 1793 zasáhly Francii a byly příčinou zavedení jakobínského teroru.

Při zpracování bakalářská práce jsem čerpal z české a anglické literatury. V práci jsem nejvíce čerpal z knihy *Velká francouzská revoluce* od Alberta Soboula. Autor ve své publikaci zpracovává danou problematiku velmi podrobně a jeho kniha poskytuje komplexní přehled vývoje revoluce se všemi důležitými událostmi. Neméně důležitá byla i kniha *Revoluční Francie 1787–1799* od Daniely Tinkové. Kniha podává přehled veškerého dění souvisejícího s francouzskou revolucí v časovém rozmezí 1787–1799. Rovněž se publikace zabývá celou řadou aspektů, které jsou v ostatních knihách mnohdy opomíjené. V knize je velmi podrobně rozebrán králův neúspěšný útěk a přináší na toto téma řadu nových informací. Velmi nápomocné bylo také dílo *Občané: kronika Francouzské revoluce* od Simona Schamy, které je velmi obsáhlé a nabízí opravdu detailní popis průběhu revoluce. Kniha podává velmi přesné vylíčení vývoje od korunovace Ludvíka XVI. v roce 1775 po Robespierrovu popravu a nástup „thermidorské reakce“ 28. července 1794. Velmi dobrým zdrojem informací byla i kniha *Francouzská buržoazní revoluce* od Petra Křivského. Tato monografie přehledně popisuje události ve Francii od roku 1789 až do roku 1799. Publikace také pojednává o vlivu revoluce na francouzskou kulturu.

Z anglických zdrojů jsem nejvíce využil knihu *The French Revolution. vol. 2: a History* od Thomase Carlyla. Tato publikace přináší trošku jiný pohled na revoluci. Autor revoluční události vztahuje k moderní době a často používá přítomný čas. Nicméně kniha líčí vývoj revoluce velmi podrobně a informace z ní jsem použil zejména v první kapitole. Přínosnou knihou byla rovněž publikace *French Revolution* od Hillaire Belloc. Autor podává celkem stručný, ale čtivý přehled vývoje revoluce a jsou zde zmíněny všechny důležité události. Tuto knihu jsem použil spíše pro ověřování faktů. Pro doplnění informací jsem také využil několika cizojazyčných odborných článků, které se zabývají tématem Velké francouzské revoluce. Tady bych zmínil odborný článek od Timothyho Tacketta *The Flight to*

Varenes and The Coming of the Terror, který pojednává o králově nepovedeném pokusu o útěk a jeho následky.

2 Francie konstituční monarchií a její krize

2.1 Králův útěk a krize léta 1791

V průběhu léta roku 1791 se ve francouzské společnosti mnohé změnilo. Ludvík XVI. přísahal, že nikdy neodejde z Francie a neobrátil se proti lidu. Často svou pozici srovnával s osudem Karla I. Avšak situace v zemi ho donutila, aby se obrátil s žádostí o pomoc na evropské panovníky. Důležitou roli sehrála rovněž královna, která svého chotě přemluvila k útěku a zároveň trvala na tom, aby zemi opustila celá rodina.¹ Králův pokus o útěk přinesl změnu ve vývoji revoluce. Do vnitřní politiky přinesl boj mezi královskou mocí a revolučním národem, v zahraničí politice zase urychlil konflikt.

Na útěku krále se podílel švédský hrabě Axel de Fersen, který byl milencem Marie Antoinetty. Hrabě útěk již delší dobu připravoval, avšak uskutečnil se až v noci z 21. na 22. června, kdy Ludvík přestrojený za komorníka opustil se svou rodinou Tuilerie. Generál La Fayette měl dohled nad stráží zámku, ale již dlouhou dobu před útekem nechal jeden vchod nehlídaný, aby mohl hrabě Fersen navštěvovat královnu. V noci dorazila královská rodina do Varennes, kde však nečekal domluvený příprež, a tak kočár musel zastavit a vyčkat.² „*Tady došlo k jedné z hlavních chyb výpravy. Goguelat, důstojník generálního štábu, inženýr a topograf, si vzal na starost zajistit, ověřit všechny podrobnosti, zajistit příprež všude tam, kde nebyla pošta: osobně králi celý plán vysvětlil, vštípl mu všechny instrukce. Ludvík XVI., který měl výbornou paměť, zopakoval slovo za slovem Valorymu, řekl mu, že na ně budou čekat koně a vojenský oddíl před městem Varennes. Jenže Goguelat je umístil za městem a zapomněl krále o změně plánu uvědomit.*“³

Zpráva o králově útěku se velmi rychle rozšířila a lidé se o ní dozvěděli ještě před královým příjezdem do města Varennes. Národní garda podezřívala ze skrývání královské rodiny skupinu dragounů, která ve městě působila, a proto je pro jistotu odzbrojila. Vše bylo ztraceno, když místní poštovní Drouet poznal krále i jeho choť, dohonil kočár a nechal zatarasit most přes Aire. Ve městě nebyl přítomen starosta, a tak Drouet zavolal místního návladního pana Sauce, který prověřil cestovní papíry a zjistil, že se jedná opravdu o krále

¹ MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, Praha 1989, s. 163; TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008, s. 66.

² SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964, s. 157–158; BORDONOVE, Georges, *Ludvík XVI.: král mučedník*, Praha 2003, s. 183–187.

³ MICHELET, s. 168.

Ludvíka a jeho rodinu. Král byl tedy zadržen a jeho útěk ztroskotal. Mezitím v Paříži vyvolal králův útěk velké vášně. Generál La Fayette byl nařčen z toho, že se na útěku krále přímo podílel a hlavní představitelé klubu jakobínů Danton a Robespierre ho obvinili z nedbalosti a hrozili mu smrtí.

Jaký byl cíl a význam králova útěku? Národní shromáždění přijalo aféru rozpačitě, ale zároveň se snažilo situaci uklidnit, jelikož si nepřálo očerňování královské rodiny a zbytečné skandalizování. Někteří jeho umírnění členové se snažili krále zbavit viny, a proto přesvědčovali veřejnost o králově „únosu“, jiní zase prohlašovali, že král neprchal „tajně“. Mnozí historici i současníci se shodli, že hlavním iniciátorem celé akce byla královna Marie Antoinetta. Plán útěku prozrazovala její korespondence s císařským bratrem Leopoldem na podzim 1790.⁴ Kdyby byl král sesazen, tak by se k moci dostal nejspíš regent, kterým by se mohl stát vévoda Orleánský. Ten dokonce přemýšlel o tom, že vstoupí do klubu jakobínů, a tak se tento akt neuskutečnil. Rovněž zde bylo znepokojení, že sesazení krále by znamenalo válku s Rakouskem, což poslanci nechtěli dopustit.⁵ Ludvík byl nucen vrátit se zpátky do Paříže, kde ho uvítal 100 tisícový dav. Jakobíni v čele s Robespierrem prosazovali názor, aby byl král sesazen. Argumentovali tím, že co lze jiného dělat s králem, který musí být stále hlídán jen proto, aby ho přiměli zůstat a vládnout. Konstituční royalisté jako například Barnave a Lameth chtěli království zachovat a zastávali názor, že král je nedotknutelný. Mezi zástupci brissotinů byla tehdy poprvé formulována myšlenka pádu trůnu a vyhlášení republiky.⁶

Konstituční monarchie zažívala obrovskou krizi a všechny snahy na její udržení přicházely pozdě. Marie Antoinetta dokonce napsala dopis svému bratrovi, císaři Leopoldovi II., v němž ho prosila o pomoc. Ten zmobilizoval značné síly, které zatím vyčkávaly na hranicích, kde měly zastrašit francouzské revolucionáře.⁷ Králův vynucený návrat do Paříže ovlivnil zahraniční politiku Francie. Mnoho evropských monarchů pobouřil. Panovníci sousedních velmocí byli radikalizací událostí ve Francii znepokojeni a rozhodli se francouzskému králi pomoci k upevnění monarchické vlády v jeho zemi. Doposud vývoji ve Francii nepřikládali velkou pozornost, ale vyhrocená situace je donutila jednat, protože si

⁴ TINKOVÁ, s. 69; TACKETT, Timothy, *The Flight to Varennes and The Coming of the Terror*, In: *Historical Reflections/Réflexions Historiques*, 2003, 29, 3, s. 480.

⁵ SCHAMA, Simon, *Občané: kronika Francouzské revoluce*, Praha 2004, s. 576–577; TINKOVÁ, s. 70.

⁶ CARLYLE, Thomas, *The French Revolution. Vol. 2: a History*, New York 1910, s. 37–41; MANFRED, Albert Zacharovič, *Tři podobizny z doby Velké francouzské revoluce*, Praha 1982, s. 241–242.

⁷ BELLOC, Hilaire, *The French Revolution*, London 1929, s. 109–110.

nepřáli ohrožení monarchie v jejich vlastních zemích. Císař Leopold II. později přišel s návrhem spojení všech panovnických dvorů za účelem záchrany královské rodiny a francouzské monarchie. Avšak evropské spolenectví nebylo proveditelné, a tak Leopold z návrhu ustoupil. I přesto byla podepsána Pilnická deklarace mezi Leopoldem a pruským králem Fridrichem Vilémem, v níž se panovníci shodli, že je nutné zachovat monarchii a žádali bezpečnost pro královskou rodinu. Oba panovníci byli připraveni rychle jednat, ovšem jen v případě, že jejich intervenci podpoří i ostatní mocnosti. Samotní Francouzi chápali Pilnickou deklaraci přesně tak, jak si to její tvůrci představovali. Vměšování ostatních zemí bylo pro Francii nepřijemné a ohrožovalo to revoluci. To mělo vliv na národní cítění, které nabylo ještě více na intenzitě.⁸

Ústavodárné shromáždění nakonec souhlasilo s názorem Barnava. Zároveň prohlásilo, že jestli Ludvík XVI. odvolá svou přísahu nebo jestli se postaví proti lidu, tak nebude mít jinou možnost, než se zřeknout trůnu a rovněž ztratí svou nedotknutelnost. To by mělo za následek, že by se král stal obyčejným občanem a mohl by být souzen za své činy.⁹ Robespierre žádal, aby král i královna stanuli před tribunálem a rovněž, aby stihl trest všechny osoby, které se na útěku podílely. Ústavodárné shromáždění nakonec rozhodlo, že král může zůstat na trůně. Jeho vládní role byla „pozastavena“ do doby než byla dokončena nová ústava. Napětí mezi umírněnou většinou Ústavodárného shromáždění a veřejným míněním, které bylo podporováno radikálními poslanci, kulminovalo událostmi na Martově poli 17. července 1791, tedy necelý měsíc po králově útěku a rok po slavnosti Federace. Republikáni se rozhodli sepsat petici, v níž neuznávali rozhodnutí sněmu a žádali okamžité sesazení krále. Na tvorbě petice se podílel Brissot, který byl editorem *Patriot Français* a rovněž prezidentem vyšetřovacího sboru pařížského. Petice byla donesena na Martovo pole, kde byla umístěna na oltář Vlasti k podpisu.

Na Martově poli se shromáždil obrovský dav lidí, což neuniklo sněmu, který povolal La Fayette, aby na shromáždění dohlédl a zachoval veřejný klid. Nejdříve se vše odehrálo bez krveprolití a dav byl úspěšně rozeznán, ale lidé se zanedlouho vrátili ještě ve větším počtu a s větším odhodláním. Z oltáře Vlasti promlouvali k davu cordelieři Danton a Camille Desmoulin. La Fayette tedy opět musel zakročit a nyní ho doprovázelo 1200 mužů národní gardy. Dav nereagoval na rozkazy k odchodu a začal na národní gardu útočit. Gardisté

⁸ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 161.

⁹ MIGNET, F. A., *Dějiny francouzské revoluce od roku 1789–1815*, Praha 1907, s. 146–147; TINKOVÁ, s. 72.

nejdříve vystřelili do vzduchu, avšak ani to početné davy nezastrašilo a pokračovaly v útoku. La Fayette byl tedy nucen dát rozkaz střílet do lidí. Ze shromáždění republikánů se stalo krveprolití, které za sebou nechalo několik desítek mrtvých lidí. Republikáni neuspěli a byli zastaveni monarchistickou stranou.¹⁰

Úřední zpráva tvrdila, že zemřelo 12 lidí, ale v tisku se objevilo až na 1500 mrtvých. Feuillanti zvítězili, ale svojí převahu nedokázali nijak zužitkovat. Prosazovali vládu rozumu a slova, což nebylo účinné a velkou chybou bylo, když omezili členství ve svém klubu výhradně na občany aktivní. Jakobíni, kteří stáli za vznikem petici, byli z masakru vyděšení, avšak velmi rychle se vzpamatovali a využili neobratného jednání feuillantů. Vznikl dvanáctičlenný výbor v čele s Robespierrem, který měl na starost důkladné prověření vlastních členů. Národní shromáždění postupně ztrácelo na moci a naopak kluby stále sílily. „Očištěný“ jakobínský klub zvýšil své aktivity i popularitu. Po odchodu La Fayettea či Barnava se uvolnil prostor pro nové revoluční vůdce. Těmi se stali především Jérôme Pétion a Maximilien Robespierre, kteří začali prosazovat republikánské a demokratické principy. Jakobíni získávali stále více přívrženců a v září 1791 v provinciích existovalo už přes 1000 sesterských spolků. Dne 1. září Robespierre v Národním shromáždění tvrdě zkritizoval dřívější triumvirát (Duport, Barnave, Lameth), za což si vysloužil velkou podporu.¹¹

Varenské krizi, jak se králův nepovedený útek často označuje, věnovala většina historiků spíše okrajovou pozornost, přesto je velmi pravděpodobné, že tato událost měla rozhodující vliv v dalším vývoji revoluce. Například historička Mona Ozoufová věnovala v roce 2005 varenské krizi jednu ze svých nejnovějších knih. Dle Ozoufové králův útek sehrál nesmírnou roli v představitosti celého francouzského národa, v jehož očích se napříště jevil jako zrádce, který opouští své poddané. Králův neúspěšný útek podnítil v celé zemi strach z kontrarevoluce podporované emigrací a rovněž vyvolal hromadnou paniku, které následně padly za oběť četné symboly monarchického režimu a zámky, které se znovu ocitly v plamenech.¹² „*V každém případě zasadila tato událost nečekaný úder principu duality moci, zakotvenému v nové ústavě, ba vyvrátila samotné základy této nové ústavy. A pro Ústavodárné shromáždění, které se snažilo zastavit revoluci, znamenala nečekanou ránu, ze které se nedokázalo vzpamatovat.*“¹³

¹⁰ Tamtéž s. 147–148; BORDONOVE, s. 192–193; TINKOVÁ, s. 72.

¹¹ MICHELET, s. 218; TINKOVÁ, s. 73.

¹² TINKOVÁ, s. 70.

¹³ Tamtéž.

Varenská krize zničila křehkou politickou rovnováhu, která se na začátku revoluce zakládala na diplomatické shodě a kompromisu mezi králem, demokratickou levicí a ústavní pravicí. Díky této shodě mohla být realizována řada reforem a rovněž byla zčásti nahrazena chybějící či rozložená mocenská legitimita. Dalo by se říci, že to byla „koalice“ proti monarchické „pravici“ a pařížskému „lidu“ – tedy proti dvěma skupinám, které byly doposud z politické „dohody“ vynechány. Po králově neúspěšném útěku, krveprolití na Martově poli a podpisu Pilnické deklarace již taková dohoda nebyla proveditelná. Tyto události také ukázaly, že nikdo z klíčových účastníků té doby – ani triumvirové Národního shromáždění, jako Lameth, Duport a Barnave, ani král, dokonce ani La Fayette – neměl faktickou moc ani dostačující legitimitu, která by mu pomohla vnutit Francii svou vůli a nalézt východisko. Bouřlivé letní události roku 1791 způsobily nové „mocenské prázdno“, které ještě zesílilo v momentě rozpuštění Ústavodárného shromáždění. Události začínaly nabírat spíše dramatictější spád a pokusy o jejich přerušování se začínaly jevit jako čirá iluze.¹⁴

Dne 13. září Ludvík XVI. schválil novou ústavní listinu, jež občanům zaručovala svobodu slova, rovnost a právo na vlastnictví. Ústava byla vypracována tak, aby odpovídala situaci a ideám tehdejší Francie. Přijetí ústavy rovněž znamenalo konec Ústavodárného shromáždění, které bylo nahrazeno Zákonodárným shromážděním. Ústavodárné shromáždění se naposledy sešlo 30. září 1791. Králova moc byla zredukována a byla podřízena lidu. V praxi to znamenalo, že král měl velmi malý vliv v řešení vnitropolitických otázek. Skutečnou moc tedy mělo Zákonodárné shromáždění, kterému byla podřízena i vláda.¹⁵

2.2 Období Zákonodárného shromáždění

Nové Zákonodárné shromáždění se skládalo hlavně z mladých lidí, kteří své mandáty získali teprve nedávno. Na druhou stranu to nebyli žádní nováčci, co se týče revoluční politiky, jelikož mnoho z nich bylo zvoleno v letech 1790–1791 do správních orgánů. Tito muži měli již velkou podporu v červnu 1791, kdy pro ně v přímých volbách hlasovaly voličské sbory. Na Zákonodárné shromáždění byl vytvářen velký tlak a často na něj byly kladeny přehnané

¹⁴ Tamtéž, s. 74; TACKETT, s. 489.

¹⁵ MIGNET, s. 151–154; TINKOVÁ, s. 73–74.

nároky, ať už z tisku nebo z revolučních spolků. Revoluční moc byla rozdělena mezi minoritní skupiny.¹⁶

Dne 1. října 1791 se poprvé sešlo Zákonomárné shromáždění. Poslanci předešlého Ústavodárného shromáždění nemohli být znovu zvoleni, jelikož jim to zakazoval dekret, který byl na návrh Robespiera vydán 16. května. K pravici, čili klubu feuillantů se hlásilo 264 poslanců, kteří byli zastánci omezené monarchie a prohlašovali, že buržoazie by měla být nadřazená. Současně se stavěli proti starému režimu a demokracii. Feuillanti se skládali z dvou hlavních frakcí, a to byli lamethovci a fayettisti.¹⁷ Lamethovci zastávali hesla a názory triumvirátu (Barnave, Du Port, Lameth), ale neúčastnili se zasedání v shromáždění. Na druhou stranu právě oni volili nové ministry, jako například de Lessarta, který se stal novým ministrem zahraničí. V čele fayettistů stál samotný La Fayette, který oplýval velkým sebevědomím, jelikož věřil, že triumvirát dosáhl u dvora větší přízně. K levici se hlásilo 136 poslanců, kteří patřili ke klubu jakobínů. V jejím čele stál novinář Brissot, podle jehož jména se toto uskupení označovalo jako brissotini. Dalším významným členem byl filosof Condorcet, který byl známým vydavatelem Voltairova díla. Brissotini patřili do druhé revoluční generace a většina z nich byla ze střední buržoazie, což znamenalo, že byli ve styku s obchodníky a bankéři a chránili jejich zájmy. I když byli zastánci politické demokracie, tak pro ně bylo velmi důležité bohatství, kterému sloužili. Poslanci levice se mimo jiné nazývali girondisti, jelikož její řečníci byli zvoleni v departementu Gironde. Mezi nejznámější řečníky patřili například Grangeneuve, Guadet nebo Vergniaud. Kromě feuillantů a girondistů bylo v Zákonomárném shromáždění přes 300 poslanců, kteří byli nezávislí a nepřikláněli se k žádnému určitému politickému směru.¹⁸

V Zákonomárném shromáždění zakrátko získali převahu brissotini, kteří velmi útočně žádali návrhy zákonů a chtěli donutit monarchii, aby použila právo veta, čímž by si uškodila. Jedním z problémů, kteří brissotini museli řešit, byla situace okolo odbojných kněží, kteří odmítali složit přísahu. Zákonomárné shromáždění bylo nuceno zpřísnit náboženskou politiku. Barnave projevil snahu tyto nepříjemné problémy urychleně vyřešit a poradil nespokojeným kněžím, aby se s pomocí obrátili na krále. Král žádost přijal a použil právo veta, což mělo za následek vypuknutí násilných demonstrací v Paříži, Lyonu a Marseille. Dalším problémem

¹⁶ FURET, François, *Francouzská revoluce, díl 1 - Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814*, Plzeň 2004; BALÍK, Stanislav, *Státní zřízení Francie v letech 1789–1814*, Praha 1977, s. 20.

¹⁷ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 164.

¹⁸ Tamtéž.; TINKOVÁ, s. 76.

byli emigranti, jejichž počet se od králova útěku stále zvyšoval. Emigrace zasáhla hlavně armádu, kde některé sbory přišly až o třetinu mužů. Ve Francii vládly obavy z toho, že mnoho emigrantů se připojí k zahraničním armádám a postaví se proti vlastencům. V průběhu října a listopadu 1791 byly schváleny čtyři dekrety, které se týkaly právě odbojných kněží a emigrantů. Emigrantům bylo nařízeno, aby do 1. ledna 1792 opustili vojenská stanoviště, jinak budou prohlášeni za zrádce a popraveni a jejich majetek získá stát. Jeden z dekretů byl namířen proti královu bratrovi, hraběti de Provence, kterému bylo nařízeno, aby se do 60 dní vrátil zpět do Francie, nebo již nebude následníkem trůnu. Dne 16. listopadu 1791 byl pařížským starostou zvolen jakobín Pétion, který porazil La Fayettea. Listopadové změny nejvíce potěšily královský dvůr. Král a královna se snažili své protivníky rozhádat a dát tak vzniknout příčinám k vyhlášení války, jelikož věřili, že pomoc zahraničních mocností je jediný způsob jak spasit monarchii.¹⁹

Moc feuillantů postupně upadala, hlavně díky neustálým sporům v jejich klubu. Jakobíni se naopak snažili o politiku, která byla namířena proti všem nepřátelům revoluce, ať už vnějším nebo vnitřním. Byli přesvědčeni o tom, že hospodářské potíže se naplno odrážejí v politice, kde způsobují rozsáhlé problémy.²⁰ „*Jako zástupci drobné buržoasie, která nakupovala zkonfiskované národní statky a věnovala se obchodu, považovali za svůj hlavní úkol, aby pozdvihli hodnotu assignátu, který ztrácel již velmi mnoho v poměru ke kovovým penězům, aby ozdravili kurs měny, jehož stoupající tendence těžce poškozovala Francii ve prospěch ciziny.*“²¹

Brissotini si přáli válku, a tak se nesnažili rostoucí konflikt nijak umírnit. Téměř celé shromáždění zaujalo proválečný postoj. Královský dvůr chtěl válku, jelikož věřil, že intervence zvenčí přinese rychlou porážku Francie, a tím i revoluce. Stoupenci monarchie byli přesvědčeni o tom, že obojí pomůže králi k opětovnému získání absolutní moci a také umožní návrat starého režimu. Proti válce se stavěla pouze slabá skupina v čele s Robespierrem, která však měla malý vliv. Dvůr praktikoval obojetnou politiku a svou záchranu viděl jediné v zahraničním zásahu. Brissotini zase věřili, že válka národu pomůže. Nicméně jedna z hlavních příčin budoucí války byla skutečnost, že evropské mocnosti jako Rakousko a

¹⁹ SCHAMA, s. 607–608; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 165–167.

²⁰ MATHIEZ, Albert, *Francouzská revoluce*, Praha 1952, s. 126.

²¹ Tamtéž.

Prusko nechtěly dopustit, aby na jejich území propukla revoluce, jak tomu bylo ve Francii. Tyto země jednaly ve vlastním zájmu a snažily se zničit francouzské revoluční hnutí.²²

Ludvík XVI. dal ultimátum trevírskému kurfiřtovi, v kterém žádal, aby byly do 15. ledna 1792 rozpuštěny emigrantské skupiny, jinak budou všichni jejich členové prohlášeni za nepřátele Francie. Král doufal, že jeho prohlášení donutí Zákonomárné shromáždění podniknout kroky k vyhlášení války. V prosinci 1791 začaly vojenské přípravy. Dne 6. prosince se stal novým ministrem zahraničí Narbonne, který patřil ke klubu feuillantů. Do zbraně bylo povoláno na 150 000 mužů a byly vytvořeny tři armády pod vedením generálů Rochambeau, Lucknera a Lafayettea. Zákonomárné shromáždění k tomuto účelu uvolnilo zhruba dvacet miliónů franků.²³

Na jaře 1792 nechal král sestavit vládu z Brissotových zastánců a před Zákonomárným shromážděním dobrovolně přijal omezení své suverenity, jelikož věřil, že ji později opět získá. K vyhlášení války rovněž přispěl nástup císaře Františka II. na trůn, který byl rozhodnutý vstoupit do konfliktu. Dne 20. dubna 1792 Zákonomárné shromáždění odhlasovalo vyhlášení války Františku II. jako králi českému a uherskému.²⁴

Brissotini očekávali jasnou převahu francouzské armády a brzké vítězství. Jenže armáda zažívala obrovský úpadek a byla poražena již v prvním tažení. V armádě sloužilo 12 000 důstojníků, z nichž více než polovina se rozhodla emigrovat. Hlavním problémem bylo průměrné velení, které nemělo potřebnou důvěru svých vojsk. Proti Francouzům stálo 35 000 Rakušanů, a tak se zde nabízela možnost rychlého obsazení Jižního Nizozemí. Nicméně již při prvním kontaktu s Rakušany nařídili francouzští generálové ústup, což mělo za následek chaos mezi vojáky a jejich útek. Generálové obvinili z porážek ministerstvo, které snášelo nekázeň mužstva. Dne 18. května 1792 proběhla schůzka vojenského velení ve Valenciennes. Plán ofenzívy byl zavrhnut a velitelé vybídli krále, aby uzavřel okamžitý mír.²⁵

Vojenské neúspěchy a tajná spolupráce generálů s královským dvorem způsobily národní krizi a měly negativní dopad hlavně na aristokracii. Lid byl přesvědčen o tom, že aristokraté chystají spiknutí, a proto se pasivní občané na doporučení girondistů vyzbrojili a došlo k založení mnoha nových bratrských spolků. Brissotini obvinili královský dvůr z toho,

²² BELLOC, s. 112; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 167–168; DOYLE, William, *Aristocracy and its Enemies in the Age of Revolution*, New York 2009, s. 270.

²³ MIGNET, s. 170–171; CARLYLE, s. 101–108.

²⁴ FURET, s. 159.

²⁵ MIGNET, s. 177–180; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 171–172; CARLYLE, s. 103–107.

že podpořil vzpouru v řadách generálů a chtěl tak zajistit úspěch nepřítele. Zákonodárné shromáždění vydalo mnoho nových nařízení, jako například dekret o odbojných kněžích, jímž hrozila deportace. Mimo jiné byla zrušena královská garda, která nyní byla v moci aristokratů. Nově vznikl tábor pro 20 000 národních gardistů, kteří měli zajistit bezpečí Paříže a zabránit potenciálním akcím odbojných generálů. Spory mezi generály a ministry vyhovovaly politice královského dvora. Ludvík XVI. využil své právo veta a neschválil dekrety proti odbojným kněžím. V červnu 1792 sesadil ministry Clavièra, Rolanda a Servana. Tato králova rozhodnutí měla za následek manifestaci, která se uskutečnila 20. června 1792 a byla namířena proti jeho osobě. Manifestaci podpořili girondisti, kteří chtěli dosadit zpět své ministry, ale král své rozhodnutí nezměnil.²⁶

V červenci 1792 se k Rakousku ve válce proti Francii připojilo Prusko a situace se tak výrazně zhoršila. Když se pruská armáda ocitla u francouzských hranic, vláda reagovala tím, že 11. července vyhlásila proklamaci „Vlast v nebezpečí“. Tato proklamace si vyžádala povolání národní gardy a vznik nových sborů, které byly tvořeny z dobrovolníků. Revoluční lid žádal zrušení monarchie a zřízení republiky, což si přál i jakobínský klub. Během léta 1792 se jakobíni v čele s Robespierrem angažovali stále více a vedlo to ke spojení s pařížským lidovým hnutím.²⁷

Situace ve Francii směřovala zcela určitě ke státnímu převratu. Královský dvůr žádal evropské panovníky, aby mu pomohli v boji proti vlasteneckému hnutí a republikánské náladě. Na to reagoval vévoda z Brunšviku, který v srpnu vydal proklamaci, v níž vyzýval francouzský lid, aby nijak neohrožoval panovníka a všem potenciálním agresorům hrozil trestem. Francouzský lid byl tímto prohlášením utvrzen, že se královská rodina spojila s nepřítelem a žádal okamžité změny. Vlastenecké hnutí se naplno projevilo a byly vytvářeny pařížské sekce, do kterých se postupně dostali i pasivní občané. Městská rada byla nahrazena povstaleckou Komunou, která byla tvořena z komisařů pařížských sekcí.²⁸

Dne 10. srpna došlo v Paříži k povstání, v jejímž čele byla právě Komuna, která s pomocí ozbrojeného lidu a národní gardy oblehla Tuilerijský palác a následně ho dobyla. Ludvíku XVI. se podařilo uprchnout, ale ještě téhož dne byl sesazen Zákonodárným

²⁶ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 172–176; KENNEDY, Michael L., *The Best and the Worst of Times: The Jacobin Club Network from October 1791 to June 2, 1793*, In: *The Journal of Modern History* 56, 1984, 4, s. 637.

²⁷ MIGNET, s. 191–192; FURET, s. 160–161; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 176–178.

²⁸ BELLOC, s. 115–116; TINKOVÁ, s. 83–84.

shromážděním. Všeobecným hlasovacím právem byl svolán Konvent, jehož založení prosazoval Robespierre. Svržení monarchie znamenalo konec pro stranu feuillantů. Ani girondisti neposílili, jelikož se sami snažili o zastavení povstání a spolupracovali s královským dvorem. Robespierre nově uvedl na politickou scénu živnostníky, řemeslníky a pasivní občany.²⁹ „*Všeobecným hlasovacím právem a ozbrojením pasivních občanů začlenila tato druhá revoluce do národa lid a znamenala nástup politické demokracie.*“³⁰

3 Francie republikou

3.1 Zrození republiky: mezi Girondou a Horou

Moc se nyní ocitla v rukou Zákonodárného shromáždění, Komuny a Konventu. Všechny tyto orgány měly podobný cíl, vypořádat se s vnitřními i vnějšími nepřáteli. Konvent měl za úkol navrhnout novou ústavu. Povstalecká komuna poslala královskou rodinu do Templu, který byl pod tvrdým dohledem. Byla vytvořena prozatímní Výkonná rada, jejíž členové byli staronoví ministři Roland (ministr vnitra), Clavière (ministr financí) a Servan (ministr války). Nově zvolen byl ministr námořnictví Monge, ministr zahraničních věcí Lebrun a ministr spravedlnosti Danton, který byl v čele Výkonné rady. Komuna požadovala, aby byl vytvořen trestní soud, který by vyšetřoval zločiny spáchané kontrarevolucí. Zákonodárné shromáždění se stavělo proti tomuto návrhu, ale nakonec se muselo podrobit. Dne 28. srpna proběhly domovní prohlídky za účelem zkonfiskování zbraní, které byly drženy podezřelými osobami. Nakonec bylo zatčeno kolem 3000 osob. Po srpnovém povstání také proběhla změna u jakobínského klubu, který přijal nový název – Společnost přátel svobody a rovnosti; girondisti z něj definitivně vystoupili.³¹

Dne 2. září obletěla celou Paříž zpráva, že je obležena pevnost Verdun. Mnoho mužů bylo povoláno do zbraně. Po celém městě se začaly šířit zvěsti, že vězni využijí odchodu vlastenců a spojí se s nepřítelem. Ve věznicích se nacházeli především odbojní kněží. Ještě tentýž den pobila skupina národních gardistů odbojné kněze ve vězení v Abbaye. V následujících dnech probíhaly masakry v několika dalších věznicích a skončily až 6. září. Celkem bylo pobito přes 1100 vězňů. Ministr spravedlnosti Danton neudělal nic proto, aby

²⁹ SCHAMA, s. 633–638; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 178–181; JORDAN, David P., *Robespierre*, In: *The Journal of Modern History* 49, 1977, 2, s. 285.

³⁰ KŘIVSKÝ, s. 34–35.

³¹ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 187–189; KENNEDY, s. 637.

masakr zastavil, Toto nekontrolovatelné vraždění pobouřilo jak představitele Zákonnodárného shromáždění, tak i členy Výkonné rady. Komuna obhajovala teror tím, že všechny tyto masakry byly nevyhnutelné a proběhly s cílem zajištění veřejného blaha.³²

Dne 20. září proběhla bitva u Valmy, kde se střetla revoluční armáda Francouzů s pruskou armádou pod velením vévody brunšvického. Generál Dumouriez stál v čele francouzské armády, která byla z velké části tvořena dobrovolníky. Francouzi nakonec zvítězili, ale jednalo se spíše o morální vítězství, jelikož ztráty na obou stranách byly zanedbatelné. Vyčerpaní Prusové byli posléze donuceni k ústupu, čehož generál Dumouriez nijak nevyužil a nechal nepřátelskou armádu, aby se v poklidu stáhla. Nicméně francouzská armáda dokázala vzdorovat do té doby nejlepší evropské armádě a demonstrovala zde sílu revolučního hnutí. Téhož dne bylo Zákonnodárné národní shromáždění nahrazeno Konventem.³³

Konvent fungoval v letech 1792 – 1795 a byl prvním republikánským shromážděním v revoluční Francii, které bylo zvolené po pádu monarchie na základě všeobecného hlasování. Jednalo se tak o nejdemokratičtější parlament v dosavadních evropských dějinách. Oproti předešlým shromážděním byl Konvent legislativním sborem, který vykonával moc výkonnou i zákonnodárnou. V říjnu 1792 měl Konvent 21 výborů, které hájily ministerstva a exekutivu (Výbor finanční, Výbor pro válku a armádu, Výbor diplomatický, Výbor pro legislativu, Petiční výbor, Ústavní výbor atd.). Největší vliv měl zpočátku Výbor veřejné bezpečnosti (policie, vnitro), kterého v budoucnu nahradil v mocenské roli Výbor veřejného blaha (vznikl v dubnu 1793). Zasedání Konventu probíhalo v Jízdárně Tuilerií.³⁴

První veřejné zasedání Konventu se konalo 21. září. Na něm bylo jednomyslně odhlasováno zrušení monarchie a dne 22. září byla oficiálně vyhlášena republika. Avšak o konečné podobě Konventu nerozhodovaly svobodné volby, jak tomu je v dnešních demokratických státech. Poslední fáze voleb proběhla na úrovni departementů a zásadní vliv zde měli zastánci povstání 10. srpna. Zanedlouho vypukl boj mezi Girondou (girondisti) a konkurenční a radikálnější Horou (montagnardi). Konvent čítal 745 členů, z nichž rovných 500 nepatřilo k Girondě ani k Hoře. Bylo tedy více než jasné, že ten kdo dokáže přesvědčit takové množství lidí, získá skutečnou moc. Mezi hlavní vůdce Hory patřili Marat,

³² BELLOC, s. 118–122; OZOUF, Mona, *War and Terror in French Revolutionary Discourse (1792–1794)*, In: *The Journal of Modern History* 56, 1984, 4, s. 585–587.

³³ MIGNET, s. 217–218; ROSENTHAL, Miriam, *The French Revolution*, London 1966, s. 73–74.

³⁴ TINKOVÁ, s. 89–90.

Robespierre a Danton. Marat byl posléze nařknut z prosazování diktatury. Danton byl rovněž stíhán Girondou a dne 9. října skončil ve funkci ministra spravedlnosti. Velkým problémem bývalého ministra byly obrovské finanční výdaje, které nebyl schopen vysvětlit. Danton neobjasnil využití 200 000 liber, které jeho ministerstvo obdrželo na tajné náklady. Robespierre se před Girondou úspěšně obhájil a ještě více upevnil svoji pozici lídra Hory. Tyto události měly vliv na vznik třetí strany, jež stála mezi Horou a Girondou. Strana flegmatiků, jak ji označil Camille Desmoulins, byla tvořena nezávislými poslanci, kteří se nepřikláněli ani k jedné výše uvedené skupině. Konečné dotvoření třetí strany proběhlo začátkem listopadu 1792.³⁵

Konvent byl schválen minoritní skupinou, která přísahala bránit vlast a revoluci. Nenacházel se zde žádný rojalista, který by byl zastáncem ústavní monarchie nebo starého režimu. V Konventu neměli zastoupení ani sansculoti, kteří stáli za průběhem revolučních dnů a byli to zastánci sociálních a hospodářských postupů, které měly pomoci lidu. Ovládali však většinu pařížských sekcí a to jim pomohlo k tomu, aby v roce 1793 ovládli Konvent. Gironda a Hora byly dvě hlavní strany, které rozdělovaly základní zájmy. Gironda neboli pravice představovala hlavně průmyslovou a obchodní buržoazii, jejímž cílem bylo chránit hospodářskou volnost a vlastnictví proti zákonům a nařízením, které požadovali sansculoti. I když byli girondisti hlavními iniciátory rozpoutání války, tak neschvalovali využití všech prostředků, které byly potřebné k vítězství. Gironda neměla důvěru v lid a prosazovala svobodu zisku a svobodu podnikání. Podporovala tak zejména zámožnou buržoazii, jelikož nevěřila, že by byl lid schopný vládnout. Dle girondistů bylo vlastnické právo nedotknutelné a naprosto přirozené. Gironda se považovala za stranu zákona a odsuzovala revoluční kroky, které měla na svědomí Komuna. Stavěla se proti všem postupům a opatřením, které prosadili sansculoti. Jednalo se zejména o pevné ceny, rekvizice, stanovení kursu assignátů a řízené hospodářství.³⁶

Girondisti se v Zákonodárném shromáždění prezentovali jako stoupci republikánského zřízení (o republice smýšleli mnohem dříve než většina budoucích montagnardů). V republikánském Konventu se jednoznačně vyhranili proti montagnardům.

³⁵ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 191–192; BORDONOVE, s. 210.

³⁶ Tamtéž, s. 197; MIGNET, s. 221–225; BELLOC, s. 118–119.

Rovněž zavrhlí zářijové masakry a odsoudili teror povstalecké Komuny, kterou si přáli zrušit.³⁷

Levicová Hora, francouzsky *la Montagne* (odtud také montagnardi), hájila především živnostníky, řemeslníky, lid a příslušníky střední buržoazie. Všechny tyto skupiny strádaly díky válce a potýkaly se s jejími důsledky, jako byla nezaměstnanost a nízké platy. Montagnardi tušili, že musí podniknout výjimečné kroky, aby uklidnili situaci ve Francii a to se jim mohlo podařit jen s pomocí lidu. Z tohoto důvodů začali montagnardi spolupracovat se sansculoty, kteří preferovali veřejné zájmy před privátními. Lid hrál důležitou roli, jelikož byl klíčovým faktorem jak v první revoluci z roku 1789, tak i v druhé z 10. srpna 1792. Hora žádala zredukování soukromého vlastnictví a úspěšně tlačila na girondisty, kteří měli strach z revolučního lidu. Brissot ve svém dopise z října 1792 nazval jakobíny a montagnardy „anarchisty“, kteří žádají nesmyslné změny a mají negativní vliv na společnost. Jakobíni se hájili tím, že monarchie zanikla, a tak je potřeba, aby ve vládě opět byla rovnost a obecný zájem. Snažili se oddělit skutečné vlastence od těch falešných, kteří si přáli vládnout jen ve svém vlastním zájmu, týkalo se to hlavně státních úředníků a bohatých lidí.³⁸

Ve středu Konventu působili tzv. upřímní republikáni, kteří byli označováni jako Rovina. Tito lidé byli reprezentanty buržoazie a zastánci hospodářské nezávislosti, a proto se tolik obávali lidu. Nejdříve sympatizovali s girondisty, ale jejich nerozhodnost a nezpůsobilost vzdorovat rizikům je nakonec odradila. Část těchto republikánů přestoupila k Hoře. Mezi těmito lidmi byli například Lindet, Cambon a Carnot. Zbylá většina utvořila třetí stranu, jež se posléze přiklonila k Hoře. Mnoho lidí věřilo, že právě směr, kterým se ubírá Hora je jediná možnost, jak spasit revoluci.³⁹

3.2 Proces s králem a válka proti koalici

Otázkou zůstávalo, co bude s králem? Montagnardi i jakobíni považovali krále za nebezpečného pro demokracii a jeho odsouzení by jim pomohlo upevnit moc. Gironda si proces s králem nepřála, protože měla podezření, že to povede k rozkolu v jejích řadách. Podporu měl král například u Dantona, který prohlásil, že i když Ludvík není rozhodně bez viny, tak by se mu mělo pomoci z této nepříjemné situace. Ústava z roku 1791 považovala

³⁷ HANUŠ, Jiří, VLČEK, Radomír (eds.), *Interpretace francouzské revoluce*, Brno 2004, s. 42–43.

³⁸ MATHIEZ, s. 219–224; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*. 197–199; TINKOVÁ, s. 94.

³⁹ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 199–200; BALÍK, s. 31–32.

osobu krále za nedotknutelnou, ale mnozí poukazovali na fakt, že počínaje 10. srpna se král stal obyčejným občanem. Na to reagovali odpůrci procesu tím, že by se král měl zodpovídat ze svých činů pouze od 10. srpna. Konvent by tak ztratil právo nejvyššího soudu a proces by se konal u normálního soudu. Nicméně Konvent byl nucen krále obvinít, pokud nechtěl zpochybnit události 10. srpna. Žaloba byla oficiálně podána dne 16. října 1792. Krátce po tom vypukla debata o tom, jestli by měl být král souzen Konventem či ne. Ke králově smůle byly objeveny tajné listiny, které jasně prokazovaly spolupráci s nepřítelem, a tak nepřipadalo v úvahu odložení procesu.⁴⁰

I když se Gironda všemožně snažila proces zastavit, tak 6. prosince Konvent určil komisi, jejíž úkol byl vypracovat spis všech zločinů Ludvíka Kapeta. Proces začal 11. prosince, kdy byla přečtena obžaloba, kterou vypracoval Lindet. Jednalo se o historický souhrn, který poukazoval na královu obojetnou politiku v důležitých momentech revoluce. Obhajoby krále se ujal jeho advokát de Séze, který kladl důraz na Ústavu z roku 1791, podle níž byla králova osoba nedotknutelná. Gironda stále chtěla krále zachránit a trvala na tom, aby bylo zjištěno, co si myslí o králi lid. Avšak Robespierre s tímto výrokem nesouhlasil a ohradil se tím, že by rozhodnutí lidu mohlo republiku ohrozit. Konečný rozsudek měl padnout 14. ledna 1793.⁴¹ „*Toho dne předložil Konvent tři otázky, na které měli poslanci odpovědět: 'Je Ludvík Kapet vinen ve zločinu spiknutí proti veřejné svobodě a úkladům proti národní bezpečnosti? Je třeba, aby se národ vyjádřil k vynesení rozsudku? Jaký trest má být Ludvíkovi vyměřen?'*“⁴²

Hlasování trvalo 24 hodin a účastnilo se ho 721 poslanců, z nichž 387 hlasovalo pro trest smrti. Někteří poslanci žádali trest smrti s odkladem, ale tento návrh byl později zamítnut. Poprava krále se konala 21. ledna na Náměstí revoluce, kde se sešlo mnoho lidí. Smrt Ludvíka Kapeta šokovala Evropu a měla negativní vliv na královskou prestiž. Snaha Girondy zachránit krále nevyšla a její konflikt s Horou se ještě více prohloubil. Monarchistická Evropa se tvrdě postavila proti Francii a vyhlásila jí válku.⁴³

Budoucí události ovlivnily zejména dva důležité dekry, které byly přijaty Konventem. Dne 19. listopadu byl schválen dekret, jenž přislíbil francouzskou pomoc všem

⁴⁰ MIGNET, s. 241–245; MAUROIS, Andre, *Dějiny Francie*, Praha 1994, s. 261; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 200–201.

⁴¹ TINKOVÁ, s. 100–104; VOKÁL, Vladimír, *Velká francouzská revoluce*, [Česko] 2002, s. 41–42.

⁴² SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 201.

⁴³ TINKOVÁ, s. 104–105; BORDONOVE, s. 225.

národům, které se rozhodnou získat svobodu. Dekret přikazoval generálům, aby byli připraveni poskytnout pomoc těmto národům a také chránit jejich občany. Francie se tak prohlašovala za opatrovníka ostatních národů, a v praxi to znamenalo, že nejlepší ochranou byla anexe. Druhý dekret řešil otázku, jak by francouzští velitelé měli jednat na obsazených územích. Na jeho vzniku se podílel výbor v čele s Josephem Cambonem. Byl přijat 15. prosince a prohlašoval, že francouzská armáda má být označena jako revoluční osvobozovací moc, jež má ihned odvolat všechna feudální práva, povinnosti a desátky. Francouzská armáda měla dále zajistit vznik prozatímních správ, do kterých směli hlasovat jen ti občané, kteří přísahali na rovnost a svobodu a zřekli se všech svých privilegií. Změny v obsazených zemích se často neobešly bez použití násilí. Postupně Konvent vyhlásil anexi Savojska, Porýní, Jižního Nizozemí a bývalého basilejského biskupství. Oba dekrety spolu úzce souvisely a definovaly hlavní cíle francouzské zahraniční politiky.⁴⁴

Dekrety z 19. listopadu a 15. prosince přispěly k výraznému oslabení vztahů mezi Francií a Británií. Reakce ze strany Británie na sebe nenechala dlouho čekat a 26. prosince vláda schválila zákon proti cizincům, čímž byla anulována britsko-francouzská smlouva z roku 1786. Francouzi s tím samozřejmě nesouhlasili, ale jejich protesty situaci nepomohly, protože Británie uvalila embargo na dovoz obilí, které bylo určeno pro Francii. Konflikt mezi těmito dvěma zeměmi vyvrcholil po popravě Ludvíka XVI. V Británii byl vyhlášen národní smutek a z anglického královského dvora byl vykázán francouzský velvyslanec.⁴⁵

Britská vláda v čele s Williamem Pittem vydala 1. prosince usnesení o mobilizaci britské domobrany, která měla zasáhnout v případě potenciálních konfliktů mezi obyvateli. Ovšem nakonec padlo rozhodnutí válku odložit, jelikož se Británie nechtěla násilně vměšovat do francouzské politiky. Britský ministr zahraničí Grenville zastával názor, že okamžitá válka s Francií by byla tím nejhorším možným řešením. Konvent vnímal situaci odlišně a konflikt s Britským impériem považoval za nezbytný.⁴⁶

Brissot Konventu navrhl, aby Francie vyhlásila válku Británii i Nizozemsku současně. Dne 1. února 1793 se tak i stalo. Důležitou roli hrály hospodářské zájmy obou zemí, které se navzájem střetávaly. Francouzi toužili ovládnout Antverpy, což samozřejmě Británie nechtěla

⁴⁴ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*, Praha 1990, s. 217–218; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 206; NEUMANN Stanislav K., *Francouzská revoluce, 2. díl: Zápas s občanskou reakcí. Populární dějiny bojů francouzské společnosti na sklonku 18. století*, Praha 1929, s. 369.

⁴⁵ HROCH, KUBIŠOVÁ, s. 218; MEJDŘICKÁ, Květa, *Listy ze stromu svobody*, Praha 1989, s. 29–30.

⁴⁶ SCHAMA, s. 703; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 207.

dopustit. Konvent věřil, že se mu podaří díky válce s Nizozemím získat Antverpskou banku. Francouzští zastupitelé v oblasti politiky a ekonomie se obávali britské konkurence. Dalo by se říct, že válka mezi Británií a Francií byla zejména válkou o ekonomickou a politickou nadvládu. Avšak nejenom Nizozemsko a Británie vstoupily do války proti Francii. V březnu Francie vyhlásila válku Španělsku. Francie se postupně ocitla ve válce s téměř celou Evropou, kromě skandinávských států a Švýcarska. Od března do září 1793 Británie podepsala sérii spojeneckých smluv se státy, které byly v konfliktu s Francií. Tím vznikla první koalice, jejíž hlavním členem byla právě Británie.⁴⁷

Válka s protifrancouzskou koalicí vyvolala ve Francii krizi, která prohloubila konflikt mezi montagnardy a girondisty. Gironda věřila, že hospodářskou krizi pomohou řešit zisky z dobytých území, ale její představa se ani zdaleka nenaplnovala. Bylo zapotřebí vydávat stále nové asignáty a to mělo za následek zvyšování životních výdajů. Louis de Saint-Just měl v Konventu projev, v kterém žádal, aby bylo ukončeno vydávání nových asignátů, jelikož hrozilo jejich znehodnocení. Saint-Just požadoval co nejmenší výdaje ze státní pokladny, ale nikdo mu nenaslouchal. Finanční výbor, v jehož čele stál Cambon, praktikoval i nadále inflační politiku.⁴⁸

Území, které Francie získala na podzim roku 1792, bylo na jaře 1793 velmi rychle ztraceno. Francouzský generál Dumouriez udělal chybu, když nedal rozkaz své armádě, aby pokračovala až k Rýnu. Díky jeho rozhodnutí byla armáda generála Custina zcela odříznuta a nemohla využít pomoc spojeneckých vojsk, které se nacházely na území Jižního Nizozemí. Prusko-rakouská armáda chytře oddělila dvě hlavní francouzské armády, což jí dávalo výhodu silného postavení a možnost vést útoky vnitřními liniemi. Mimo jiné měly armády koalice dostatek odpočinku, který jim Dumouriez daroval, a tak mohly posílit své jednotky a spojení. Francouzská armáda již neměla početní převahu jako dříve a rovněž jí chyběla vojenská spolupráce s obyvateli Porýní a Jižního Nizozemí. Mnoho těchto dobrovolníků se vrátilo zpět do svých domovů v domněnání, že jejich úkol byl splněn a Francie již nepotřebuje pomoc.⁴⁹

Zatímco v prosinci 1792 měla francouzská armáda okolo 400 000 mužů, tak v únoru 1793 se početní stav snížil na 228 000. Výbor pro všeobecnou obranu měl veřejná jednání, a

⁴⁷ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 206–207.

⁴⁸ Tamtéž, s. 207–208.

⁴⁹ MATHIEZ, s. 261.

proto byla jeho zasedání často chaotická a bez výsledku. Generálové, hrdí na svá minulá vítězství, odmítali naslouchat, a tak se jednání ohledně vojenských záležitostí pomalu vlekla. Armáda se skládala z praporů dobrovolníků a z pluků řadového vojska. Právě mezi těmito dvěma složkami vznikaly časté konflikty a každá z nich měl svůj nezávislý řád. Francouzský politik Dubois Crancé navrhl reformu, v které žádal, aby vznikla tzv. poloviční brigáda, která by byla vždy tvořená z jednoho praporu řadového vojska a dvou praporů dobrovolníků. Obě skupiny vojáků měly mít stejná práva a výhody. Všichni generálové s výjimkou Valenceho reformu neuznávali, ale zásluhou montagnardů a především Saint-Justa byla nakonec odhlasována. Bohužel hlasování proběhlo příliš pozdě, a tak reforma nemohla být uvedena do praxe před začátkem válečného tažení.⁵⁰

Francouzská republika byla obklopena nepřáteli ze všech stran. V Alpách se shromáždilo na 45 000 Sardinců a Rakušanů, v Pyrenejích zase 50 000 Španělů a na středním a horním Rýnu byla početná prusko-rakouská armáda, která měla přes 100 000 mužů. Na jihu Rýna stáli opět Rakušané, kteří byli podporováni Brity a Nizozemci. Konvent na tuto situaci reagoval povoláním 300 000 mužů, což vyřešilo krizi početního stavu armády. Vojáci šli bránit revoluci za hranice, a proto Hora požadovala vznik mimořádného soudního dvora, který by sloužil jako opora vnitřní revoluce. Nový soudní dvůr byl tvořen devíti členy a měl právo soudit bez odvolání a poroty. Získat přiznání obviněných bylo možné všemi dostupnými prostředky. I přes velký odpor Girondy začal tento revoluční tribunál fungovat 11. března 1793 a byl ukončen až 23. května 1795, kdy ho nahradila vojenská komise.⁵¹

I přes špatnou situaci v armádě schválil Konvent plán ofenzívy, který sestavil Dumouriez. Dne 16. února 1793 vpadnul Dumouriez s 20 000 armádou do Nizozemska a dobyl Bredu. Ovšem 1. března napadla rakouská armáda jednotky v Jižním Nizozemí a o den později se francouzské vojsko muselo stáhnout z Cách a Lutychu. Zanedlouho Francie ztratila území Jižního Nizozemí a Dumouriez byl nucen ustoupit na jih. Později se rozhodl shromáždit armádu poražených generálů Valence a Mirandy, ale ani to mu nepomohlo a 18. března byl poražen u Neerwindenu a o tři dny později u Lovaně. Dumouriez začal vyjednávat s nepřítelem a měl v úmyslu na základě ústavy z roku 1791 opět zavést monarchii a zrušit Konvent. Na generálův rozkaz započala evakuace Jižního Nizozemí. Konvent reagoval

⁵⁰ Tamtéž, s. 262–263; NEUMANN, s. 369.

⁵¹ MIGNET, s. 257–258; SOBOUL, Albert, *Národní armáda za francouzské buržoasní revoluce 1789–1794*, Praha 1951, s. 45–50.

vysláním ministra války Beurnonvilla a čtyř komisařů, kteří ho měli zbavit funkce. Dumouriez nechal všechny zatknout a posléze je předal Rakušanům. Zoufalý generál měl v plánu vzít svou armádu a táhnout na Paříž, ale vojáci ho neuposlechli, a tak v dubnu 1793 prchl k Rakušanům.⁵²

Ztráta Jižního Nizozemí znamenala ztrátu levého břehu Rýna. Vévoda z Brunšviku postoupil 25. března přes Rýn a vyhnal Custinovu armádu, která se stáhla na jih. Špýr a Worms byly získány zpět vojsky koalice. Prusové začali s obléháním Mohuče a generál Custine byl nucen ustoupit k Landau. Koalici se podařilo vrátit válku zpět na francouzské území. Ve stejné době vypuklo povstání ve Vendée, které bylo vyvoláno odvody 300 000 mužů a nespokojeností rolníků. Porážka vyostřila konflikt mezi Girondou a Horou. Danton čelil obvinění ze spolupráce s Dumouriezem, jelikož generála dlouho hájil a několikrát ujišťoval Konvent o jeho spolehlivosti. Nicméně Danton se nezalekl a 1. dubna 1793 otočil žalobu proti Girondě, čímž si vysloužil uznání Hory. Zrada generála Dumourieze uspíšila svržení Girondy.⁵³

Únorové odvody 300 000 mužů podnítily řadu konfliktů. Do problémových departementů bylo povoláno přes 80 zástupců Konventu, kteří měli za úkol zamezit případným střetům. Nejvyhrocenější situace se odehrávala především v západních departmentech. Pověřenci podali Konventu na konci března zprávu, že hlavními strůjci povstání jsou především kněží a emigranti. Nicméně bretaňské povstání skončilo neúspěšně a bylo zastaveno již při svém vzniku. Situace ve Vendée byla vyhrocená již delší dobu a nespokojení rolníci se připravovali na vzpouru. První fáze povstání ve Vendée propukla 10. března.⁵⁴ „*Povstání ve Vendée bylo nejnebezpečnějším projevem odporu, na který Revoluce narazila, a také projevem nespokojenosti rolnických mas. Obtíže a často bída, s níž rolníci zápasili, je přinutily ozvat se na výzvu reakce, aby povstali proti městské buržoazii, která byla v tomto kraji nájemních smluv velmi často nájemcem daní a která obchodovala s obilím a získávala národní statky.*“⁵⁵

Ozbrojení rolníci nejdříve zahnali národní gardu a poté dobyli několik okresních měst. Povstalci neměli slitování a povraždili mnoho členů republikánské buržoazie. Povstání ve

⁵² SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 212–213; MEJDŘICKÁ, s. 30; DUBY, Georges, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003, s. 411.

⁵³ Tamtéž, s. 213; HIBBERT, Christopher, *Francouzská revoluce*, Ostrava 1999, s. 181–182.

⁵⁴ MATHIEZ, s. 268–270; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 212–213; SCHAMA, s. 717.

⁵⁵ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 215.

Vendée zanedlouho přerostlo v nemilosrdný konflikt. Mezi první vůdce povstání patřili obyčejní lidé, až začátkem dubna se v čele povstání objevili šlechtici, kteří dříve působili jako důstojníci. Nevýhodou vůdců bylo, že často nebyli schopni uskutečnit větší akce, jelikož rolníci nechtěli odejít ze svých domovů a zanechat hospodářství. Přesto obyvatelé Vendée docílili řady podstatných úspěchů. Postupně se zmocnili Choletu, Parthenay, Bressuire, Thouarsu a Saumuru. Jejich úspěch skončil u Nantes, kde 29. června neuspěli. Konvent vydal 19. března prohlášení, které odsuzovalo k trestu smrti každého povstalce chyceného se zbraní v ruce. Až v květnu poslala Výkonná rada proti povstání vojsko, které bylo odvoláno z hranic. Avšak ani dvě republikánské armády neuspěly a Vendée udrželo neporazitelnost až do října 1793.⁵⁶ Povstání ve Vendée se stalo jedním z nejvýznamnějších symbolů kontrarevoluce, nebylo vyvoláno ideologickými podněty, ale bylo důsledkem nařízení Konventu o vojenské mobilizaci z února 1793. Venkovani odmítali vojenskou službu, jelikož nechtěli opustit svá pole. Revolta venkovanů postupně zasáhla i další francouzské regiony.⁵⁷

Občanská válka vyvolala u republikánů rozhořčení a dovedla je k montagnardům, kteří jako jediní měli určitou důvěru a byli považováni za ochránce revoluce. Hora chtěla získat podporu lidu, a proto vůči němu provedla určité ústupky. Dne 10. března vznikl Revoluční tribunál, 21. března byly zavedeny výbory revoluční bdělosti, 11. dubna byl stanoven pevný kurs assignátů a 4. května byla určena maximální cena obilí. Povstání ve Vendée uspišilo konec Girondy a dostalo krizi revoluce do vrcholné fáze.⁵⁸

Březen 1793 znamenal pro Francii řadu neúspěchů. Porážky u Neerwindenu a Lovaně, nucený ústup generála Custina a povstání ve Vendée vyvolaly v Konventu hluboké zklamání. Stále více se ozývaly hlasy, že se republika hroutí pod náporům nepřítele. Francouzské vojsko ustoupilo až k pevnosti ve Valenciennes. Generál Delacroix varoval Konvent, že pokud padne i tato pevnost, tak nepříteli nebude nic bránit v postupu na Paříž. Řada poslanců věřila, že za neúspěchy mohou tajná spiknutí. O tom se přesvědčil i generál Marcé. Komisaři, kteří zůstali s jeho armádou, Marcému nedůvěřovali a podezírali ho z kontrarevolučního spiknutí. Nakonec byl generál i se svými spolupracovníky zatčen a v lednu 1794 popraven.⁵⁹

⁵⁶ NOWAK, Jerzy Robert, *Církev a francouzská revoluce*, Olomouc 2003, s. 55–57; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 217; KŘIVSKÝ, s. 41.

⁵⁷ WINOCK, Michel, *Historie extrémní pravice ve Francii*, Praha 1998, s. 15.

⁵⁸ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964, s. 218.

⁵⁹ SCHAMA, s. 703.

3.3 Výbor obecného blaha a pád Girondy

Dne 26. března 1793 navrhl Výbor národní obrany založení Výboru obecného blaha (Comité du salut public). Výbor začal fungovat 6. dubna, skládal se z 9 členů a dohlížel na jednání vlády. Jeho činnost byla utajená a měl právo anulovat jakékoliv rozhodnutí vlády. Obnova výboru probíhala každý měsíc a každý týden musel povinně předkládat účty. K nejvýznamnějším členům výboru patřili Lacroix, Cambon, Danton a Barère. Výbor nebyl výsadem jakobínský, ale ani girondinský.⁶⁰

Důležitou roli hrály i výbory revoluční bdělosti, které v každém městě a každé obci dohlížely na cizince. S tím se ovšem nespokojily a zanedlouho svou pravomoc výrazně rozšířily. Členové těchto výborů byli oprávněni vystavovat občanské průkazy, kontrolovat vojenské doklady a zadržovat podezřelé osoby. Revoluční výbory se skládaly z poctivých a loajálních patriotů, kteří většinou patřili k sansculotům. Výbory byly klíčovým nástrojem v boji proti přívržencům aristokracie, umírněným a zástupcům Girondy. Dne 28. března 1793 byly vydány nové zákony o emigrantech. Za ně byli prohlášeni všichni Francouzi, kteří odešli ze země po 1. červenci 1789 a nevrátili se zpět do 9. května 1792. Dále také všichni občané, kteří od tohoto data nebyli schopni doložit svůj stálý pobyt v zemi. Emigranti byli vykázáni z Francie do konce života a nemohli již být jejími občany, jejich majetek pak získala republika.⁶¹

Od 9. dubna dohlíželi na armádní operace tzv. pověřenci lidu, které jmenoval Konvent. Ke každé armádě byl povolán tříčlenný dozor, který měl podávat hlášení o průběhu armádních akcí. Dozorci museli předávat zprávy Výboru veřejného blaha a také Konventu. Po mnoha politických opatřeních bylo 11. dubna schváleno sociální zajištění ve prospěch lidu, když byl určen pevný kurs assignátu. Neuznání assignátů bylo trestné. Lid tlačil na určení pevných cen a Konvent mu nakonec vyhověl, když 4. května schválil nařízení maximálních cen mouky a obilí v departmentech. Konvent však na tyto změny potřeboval velkou částku peněz, a tak se 20. května domluvil se skupinou bohatých lidí na půjčce ve výši jedné miliardy.⁶²

Na vojenské porážky reagoval Výbor veřejného blaha rozkazem co nejvíce útočit. Na toto rozhodnutí doplatil generál Dampierere, který nahradil Dumourieze a střetl se s výrazně

⁶⁰ MICHELET, s. 390; HROCH, KUBIŠOVÁ, s. 223.

⁶¹ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 220.

⁶² Tamtéž, s. 222.

silnějšími Rakušany u Valenciennes, kde také zahynul. Špatná finanční situace mohla být zlepšena prodejem emigrantských statků, avšak problémem bylo, že je nikdo nechtěl koupit. Ve dnech 3. a 4. května vypukly v Paříži nepokoje, ale revoluční výbory zasáhly již při jejich vzniku a dále měly situaci pod kontrolou. To v Lyonu nabraly události opačný směr. Revolucionáři zde zřídili revoluční soud.⁶³ „*Když se to Konvent 15. dozvěděl, odhlasoval na návrh girondina Chasseta: 'Ti, jimž hrozí zatčením, mají právo sílu odrazit silou.'* Gironda nechápala krizi, v níž se Francie octla, nechtíc pracovala nepříteli do rukou a stála v cestě vývoji.“⁶⁴

V Konventu vrcholil souboj mezi Horou a Girondou. Montagnardi chtěli využít situace, jelikož girondisti ztráceli podporu a již neměli moc ve svých rukou. Hora tlačila na „nezávislé“ seskupení nazývané Rovina, která montagnardům vyhověla a schválila všechny kroky Výboru veřejného blaha, ale odmítala se s nimi spojit proti Girondě, protože se obávala Komuny. Gironda v departmentech pomáhala tzv. akcionářskému hnutí, v jehož čele byli nejčastěji rojalisté. Lyon zachvátila kontrarevoluce, v Bordeaux a Nantes zase zástupci akcionářského hnutí vydali výhrušné prohlášení, které označovalo Horu jako anarchisty. V Marseille spolupracovali aristokraté s girondisty, na což doplatili pověřenci lidu, kteří odsud byli vyhnáni. Gironda zasahovala proti pověřencům ve všech departmentech a vedla tak odboj proti Hoře. Na straně monarchie stála buržoazie a stoupenci starého režimu. Obě tyto skupiny oslabovaly revoluční obranu.⁶⁵

Jestliže chtěla Gironda zvítězit v boji proti montagnardům, tak nejdříve musela porazit Pařížskou komunu. Dne 18. května měl Guadet v Konventu proslov, v kterém napadl pařížské úřady, označil je za anarchistické a žádal jejich zrušení. Následně byla založena vyšetřovací komise, která měla 12 členů, a všichni byli z řad girondistů. Komise dvanácti přikázala 24. května zadržet Héberta, který ve svém listu „Le Père Duchesne“ tvrdě kritizoval brissotiny, girondisty a jejich stoupence. Hébert, jenž byl mimo jiné předsedou Komuny, nebyl jediným zadrženým. Zatčeni byli i vůdcové lidu Dobsen a Varlet. Robespierre ve svém projevu vybídl lid k povstání. Poukazoval hlavně na opakované nedodržování zákonů a útisk obyvatel. Dne 29. května vznikl z 33 sekcí Povstalecký výbor, který měl devět členů a byli v něm i Dobsen a

⁶³ MICHELET, s. 392–393.

⁶⁴ Tamtéž, s. 393.

⁶⁵ MATHIEZ, s. 268–270; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 223–224.

Varlet. O jejich osvobození se zasloužil Konvent, v kterém nyní zbyli jen montagnardi a Rovina.⁶⁶

Povstání vypuklo 31. května a bylo zorganizováno výborem z Evêché, který praktikoval stejný postup, jako tomu bylo 10. srpna 1792. V Paříži opět zazněly zvony a bubny na poplach. Zástupci sekcí a stoupenci Komuny se shromáždili u Konventu. Na stejné místo dorazily i zástupy manifestantů. Starosta Pache a ministr vnitra Garat ujišťovali Konvent, že povstalci nejsou nebezpeční. Organizátoři povstání předali Konventu svůj program revoluční obrany, v kterém žádali odvolání Komise dvanácti, vznik revoluční armády, zadržení podezřelých osob, sesazení vůdců Girondy, hlasovací právo pouze pro sansculoty a podporu lidu pro obránce vlasti, nemocné a starce. Avšak i přes Robespierrovu podporu Konvent schválil pouze zrušení Komise dvanácti, a tak povstání nebylo úspěšné.⁶⁷

31. květen nepřinesl žádné jednoznačné rozhodnutí. V Komuně Varlet svaloval vinu na Dobsena a Chaumetta a označil je za slabochy. Hébert zase z neúspěchu obvinil výbor z Evêché, který si podle něj počínal neobratně a příliš spěchal. Komuna a Povstalecký výbor sestavily žalobu proti poslancům Girondy a 1. června byla předána Konventu. Člen montagnardů Barère doporučoval poslancům, kteří byli uvedeni na listině, aby raději abdikovali. Nicméně to se nestalo, jelikož většina členů Girondy nebyla přítomna. Girondisti se marně snažili o protiútok a váhali. Povstalecký výbor toho využil a zorganizoval národní gardu, která měla za úkol udeřit následující den.⁶⁸

V neděli 2. června povstání znovu vypuklo. Povstalecký výbor povolal 80 000 členů národní gardy, v jejímž čele stál Henriot. Národní garda obklíčila Konvent, v kterém nastal naprostý chaos a nikdo nevěděl jak řešit situaci. Členové Konventu se nejdříve pokusili obklíčení prolomit, ale nebyli úspěšní, a tak jim nezbylo nic jiného než vyhovět požadavkům povstalců. Konvent přikázal zatknout 29 poslanců Girondy a rovněž ministry Lebruna a Clavièra. Rovina.⁶⁹

Tímto dnem byl ukončen dlouhý boj mezi montagnardy a girondisty, který se táhl již od vzniku Zákonodárného shromáždění.⁷⁰ Bylo zde mnoho důvodů, proč byla Gironda

⁶⁶ MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, s. 393; SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964, s. 224–225; MIGNET, s. 271.

⁶⁷ MATHIEZ, s. 284–285; MICHELET, s. 393.

⁶⁸ Tamtéž, s. 285–286.

⁶⁹ MICHELET, s. 393; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 224–225; MIGNET, s. 271.

⁷⁰ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 226.

porážena. Zasloužila se o vyhlášení války, ale konflikt nevyhrála ani neuzavřela mír. Jako první podala žalobu na krále, ale při jeho procesu byla nerozhodná a zdráhala se ho odsoudit. Girondisti rovněž ignorovali lid a představa, že by spolu s ním vládli, pro ně byla nepřijatelná. Gironda vedla velmi nejistou politiku a v důležitých momentech revoluce nedokázala odhodlaně jednat.⁷¹ V rozhodujícím střetnutí získali jakobíni podporu pařížských sansculotů, kteří se výrazně podíleli na červnovém povstání, kdy jakobíni převzali moc. Je určitě pravda, že zástupci Girondy nebyli v pravém slova smyslu „revoluční“ skupinou. I když byli radikální ve svých názorech, nedokázali být stejně radikální ve svém jednání. Svou nejistou politikou uvrhli Francii do zdlouhavé krize, kterou nebyli schopni řešit. Pošetilým útokem na Dantona přišli o posledního člověka, u kterého ještě mohli hledat podporu. Jejich beznadějný odpor proti zřízení Výboru veřejného blaha, tak vyzněl zcela naprázdno.⁷² *„Pokud by byli girondini dokázali vládnout, tak jedině v mírové době – a po skončení revoluce. Lze se snad dokonce domnívat, že pokud jim bylo souzeno přežít, byli by to právě oni, kdo by byli s to zanechat – a to legálními prostředky – výdobytky revoluce, alespoň v přípustném liberálním rámci, a kdo by se mohl stát garantem legality vůči tlaku zleva i vůči nárokům roajalistů – ostatně, ústava z roku III (1795), která byla do značné míry jejich cílem, tuto domněnku jen podporuje.“*⁷³

4 Jakobínská diktatura

Po vyhnání z Konventu byli hlavní představitelé Girondy v Paříži jako ve vězení. I přes to se mnozí z nich rozhodli setrvat a neuznávali své vyloučení z politiky. Někteří, jako například Jérôme Pétion či Kervélégan, se rozhodli pro útek. Velká skupina girondistů odešla z hlavního města již po povstání z 31. května s cílem vyvolat v provinciích boj proti Hoře a pařížské Komuně. Tento nápad byl proveditelný, jelikož v nejvýznamnějších provinciích měli převahu právě stoupenci Girondy. Zbylí girondisti, kteří zůstali, byli obžalováni z „federalismu“, čili údajnému pokusu o rozdělení jednoty republiky.⁷⁴

Dne 24. června 1793 Konvent schválil návrh nové ústavy, kterou předložila Hora. Autorem ústavy byl Hérault de Séchelles, který při její tvorbě čerpal z Rousseauových myšlenek o svobodě, rovnosti a národní suverenitě. Ústava zajišťovala právo na vzdělání, práci, podporu v nemoci a ve stáří a rovněž právo na povstání. Rozšiřovala suverenitu lidu

⁷¹ Tamtéž.

⁷² TINKOVÁ, s. 117; SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 228.

⁷³ Tamtéž, s. 118.

⁷⁴ SCHAMA, s. 743; TINKOVÁ, s. 115.

zřízením principu referenda. Úvod nové ústavy byl v mnoha věcech radikálnější oproti Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789. V úvodním článku stálo, že „Cílem společnosti je všeobecné blaho“. Ústava byla předána lidovému referendu a schválena. Nicméně uvedení bylo odloženo na dobu míru. Oficiálně vyhlášena byla 10. srpna 1793, tedy v den výročí pádu monarchie.⁷⁵

I když se Konvent snažil praktikovat smířlivou politiku, tak nebyl schopen zamezit rozšíření občanské války. Girondisti ovládli departementy, v kterých měli silné postavení. Hlavním centrem girondistů bylo město Caen. Později vzbouřenci obsadili Nimes, Bordeaux, Toulon, Marseille a Lyon. Vůdcové vzpoury se snažili získat vojsko na svou stranu a zakládali tribunály a výbory, které měly soudit vlastence. Na konci června se vzpoury proti Konventu účastnilo již 60 departementů. Departementy v pohraničí se revolty odmítly účastnit a byly i nadále na straně Konventu. Povstání měla na svědomí především buržoazie, která se dostala do čela departementní správy a mohla se také spolehnout na podporu stoupenců starého režimu.⁷⁶

Poslanci Konventu reagovali tím, že v problematických departementech podpořili lokální jakobínské skupiny, které na revoluční události odpovíděli terorem. Jakobíni byli oprávněni provádět domovní prohlídky, rušit opoziční spolky a zatýkat podezřelé osoby.⁷⁷

V průběhu června a července schválil Konvent tři důležité zákony, které měly dopad na hospodářskou a sociální situaci ve Francii. První zákon pojednával o prodeji emigrantských statků. Poslanci rozhodli, že zkonfiskované pozemky budou rozděleny na malé parcely a budou prodány chudým rolníkům. V druhém zákoně se řešila parcelace obecních pozemků. Tento zákon zajišťoval, že každý obyvatel obce z nich získá stejný díl. Poslední zákon se týkal vrchnostenského režimu a rušil všechny feudální práva a dávky, což znamenalo konec feudálního režimu. Nicméně ani tyto změny nevyřešily hospodářskou krizi.⁷⁸

Dalším problémem, s kterým se Francie musela potýkat, byla hrozba zahraniční invaze. Koalice se zmocnila Jižního Nizozemí a levého břehu Rýna. Danton, který byl nyní členem Výboru veřejného blaha, se snažil boji vyhnout, a proto s nepřítelem vyjednával.

⁷⁵ TINKOVÁ, s. 121–122.

⁷⁶ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 226; HROCH, Miroslav, *Buržoazní revoluce v Evropě*, Praha 1981, s. 194–196; DUBY, s. 411–412.

⁷⁷ SCHAMA, s. 744.

⁷⁸ TINKOVÁ, s. 122; HROCH, s. 194.

Avšak po ztrátě většiny území již neměla Francie co nabídnout výměnou. Na severních hranicích zaútočili Britové a Nizozemci. Rakušané zase postupně obléhali pevnosti na severní hranici. Dne 10. července byla dobytá pevnost Condé, 28. července Valenciennes a obklíčeny byly také pevnosti Maubeuge a Quesnoy. Francouzský generál Custine nepodnikl žádné kroky k zastavení nepřítele, čímž se stal pro Francouze podezřelým. Prusové pod velením vévody z Brunšviku dobyli Mohuč, která byla obléhána již od dubna. Armáda republiky byla donucena stáhnout se na všech frontách. Situace se pro revoluci jevila beznadějná.⁷⁹

Výbor veřejného blaha situaci nezvládal, a proto došlo 10. července k jeho výměně. U výboru skončil Danton, mezi nové členy patřili například Saint-Just, Jeanbon Saint-André, Couthon, Lindet či Barère. V červenci přijela do Paříže mladá rojalistka Charlotte Corday d'Armont. V Caen několikrát mluvila se stíhanými girondisty. Po příjezdu do Paříže trvala na tom, že se musí setkat s Maratem a 13. července byla přijata do jeho domu. Po krátkém rozhovoru vytáhla nůž a Marata zavraždila. O čtyři dny později byla popravena. Maratova smrt vyvolala v Paříži velké pobouření. Oblíbený tribun lidu se stal druhým „mučedníkem svobody“ (po Michelu Lepeletierovi) a jeho smrt byla jakobínům prospěšná, jelikož z ní udělali prostředek revoluční propagandy. Do Výboru veřejného blaha vstoupil 27. července Robespierre, který tak mohl vést politiku Výboru jak v Konventu, tak rovněž v klubu jakobínů.⁸⁰

Konvent přemýšlel o tom, jak odrazit nepřátelské armády. Dne 23. srpna byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Rekrutováni byli svobodní a bezdětní ovdovělí muži od 18 do 25 let. Ženatí muži měli na starost výrobu a dodávání zbraní a ženy se zase staraly o raněné. Povoláno bylo nakonec 300 000 mužů. Nová armáda měla sloužit hlavně v boji proti vnitřnímu nepříteli, což znamenalo nasazení vojska ve Vendée a proti „federalistické vzpouře“, kterou vedli girondisti. Girondistická revolta neměla dostatečnou vojenskou pomoc, a proto byla v jižní a v jihozápadní Francii zničena již během léta. V září 1793 bylo zlikvidováno poslední útočiště girondistů.⁸¹

K armádám byli přiděleni schopní komisaři, jako například Carnot, Saint-Just, Dubois-Crancé. Tito komisaři měli právo odvolat nebo soudit nezpůsobilé či podezřelé generály. Celá Francie se na podzim 1793 stala velkým vojenským táborem, který měl na starost generál

⁷⁹ SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, s. 233–234.

⁸⁰ Tamtéž, s. 236–237; HROCH, KUBIŠOVÁ, s. 238–239; TINKOVÁ, s. 123.

⁸¹ TINKOVÁ, s. 124–125; SOBOUL, *Národní armáda za francouzské buržoasní revoluce 1789–1794*, s. 50–53.

Lazar Carnot. Armádní reorganizace a nové revoluční postupy pomohly Francii obrátit situaci ve válce proti nepříteli. Koalice často řešila spory mezi jednotlivými členy a mnohdy bojovala bez zápalu. Nová francouzská armáda sice neměla dostatek zkušeností, ale ty nahrazovala obětavostí a bojovností.⁸²

Nicméně na konci srpna 1793 stále nebyla situace ve Francii stabilizována. Výbor veřejného blaha ani Konvent stále neurčily pevné ceny (poprvé přijaty již v květnu, ale v červenci opět zrušeny kvůli jejich nedodržování) a odmítaly zavést řízené hospodářství. Navíc se musely potýkat se zásobovací krizí, která se v posledních srpnových dnech zhoršila. Aktivní členové pařížských sekcí usoudili, že je třeba nechat jednat lid, který by vládu přiměl udělat změny. Dne 2. září 1793 tlak lidu kulminoval a pařížská sekce sansculotů přednesla Konventu žádost, v kterém ho nutila, aby určil pevné mzdy, pevné ceny, výnosy z obchodu a zisky z průmyslu. Ve dnech 4. a 5. září proběhly demonstrace lidu v čele se sansculoty. Konvent schválil požadavky sansculotů a založil revoluční armádu, která měla 6000 mužů a 1200 dělostřelců. Dále Konvent odhlasoval návrh na zatýkání podezřelých osob a rovněž kontrolu revolučních výborů, které tyto osoby prošetřovaly. Události 4. a 5. září znamenaly úspěch lidu, ale i vítězství vlády. Výbor veřejného blaha udržel svoji pozici a jeho autorita se zvýšila.⁸³

Konvent v průběhu září zavedl řízené hospodářství a také určil celonárodní maximum cen obilí. Dne 17. září byl schválen „zákon o podezřelých“.⁸⁴ „*Podezřelí byli všichni příbuzní emigrantů kromě těch, kteří projeví svůj kladný vztah k Revoluci; všichni, kterým bylo zamítnuto osvědčení o občanské horlivosti, dále pak suspendování nebo odvolání úředníci.*“⁸⁵

Během roku 1793 se zvýšil počet jakobínských klubů v celé Francii na 800. Členská základna se tak rozrostla na 150 000 aktivistů. Díky četným sociálním a hospodářským opatřením získával Výbor veřejného blaha stále silnější postavení a upevňoval svou moc. Dne 10. října byl schválen dekret, který prohlásil vládu za revoluční až do té doby, než bude uzavřen mír. V říjnu 1793 vláda nastolila teror a Výbor veřejného blaha v čele s Robespierrem se stal nadřazeným orgánem.⁸⁶

⁸² KŘIVSKÝ, s. 49.

⁸³ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 234–245; WHITE, Eugene N., *The French Revolution and the Politics of Government Finance 1770–1815*, In: *The Journal of Economic History* 55, 1995, 2, s. 244.

⁸⁴ Tamtéž, s. 246.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž, s. 247–248; TINKOVÁ, s. 128.

5 Závěr

Králův pokus o útěk značně ovlivnil vývoj revoluce. Zničil křehkou politickou rovnováhu, která v počátcích revoluce spočívala v diplomatické shodě a kompromisu mezi králem, demokratickou levicí a ústavní pravicí. Po králově neúspěšném útěku, krveprolití na Martově poli a podpisu Pilnické deklarace již nebyla podobná dohoda možná. Králův útěk měl negativní dopad na vnitřní politiku, v které vypukl boj mezi královskou mocí a revolučním národem. V zahraniční politice zase uspěl konflikt. Zadržení krále ve Varennes a vydání Pilnické deklarace byly významné události, které z francouzské revoluce učinily problém celé Evropy. Po přijetí nové ústavy z roku 1791 zaniklo Ústavodárné shromáždění a bylo nahrazeno Zákonodárným shromážděním. Králova moc byla omezena a podřízena lidu. Neúspěšná válka proti Rakousku (ke kterému se později přidalo Prusko) výrazně oslabil moc aristokracie a vyvolala ve Francii národní krizi. V této fázi revoluce získávali stále větší moc radikální jakobíni, kteří chtěli svrhnout krále. Krize vyvrcholila 10. srpna 1792, kdy došlo v Paříži k povstání, které bylo příčinou definitivního pádu monarchie. Francie se 21. září 1792 stala republikou a moc byla v rukou Komuny, Konventu a Zákonodárného shromáždění. Téměř ihned začal boj mezi dvěma hlavními politickými frakcemi, Girondou a Horou. Radikální Hora se zasloužila o odsouzení Ludvíka XVI., který byl v lednu 1793 popraven. Následná válka s první protifrancouzskou koalicí způsobila ve Francii opět národní krizi, která vyostřila konflikt mezi Horou a Girondou. Zároveň ve Francii propukla občanská válka, která byla zapříčiněná odvody 300 000 mužů. Gironda nedokázala v důležitých momentech revoluce odhodlaně jednat a vedla velmi nejistou politiku, kterou uvrhla Francii do zdlouhavé krize. Zástupci Girondy nedokázali být radikální ve svém jednání a nebyli schopni řešit krizi, kterou způsobili. Jakobíni nadále upevňovali svou moc a 2. června 1793 vypuklo povstání, při kterém získali podporu pařížských sansculotů a odstranili konkurenční girondisty z Konventu. Jakobíni zavedli diktaturu, která v říjnu 1793 přerostla v teror.

6 Seznam použité literatury

BALÍK, Stanislav, *Státní zřízení Francie v letech 1789–1814*, Praha 1977.

BELLOC, Hilaire, *The French Revolution*, London 1929.

BLACK, Jeremy, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003.

BORDONOVE, George, *Ludvík XVI.: král mučedník*, Praha 2003.

CARLYLE, Thomas, *The French Revolution. vol. 2: a History*, New York 1910.

DUBY, Georges, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003.

FURET, François, *Francouzská revoluce, 1. díl: Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814*, Praha 2004.

HANUŠ, Jiří, VLČEK, Radomír, *Interpretace francouzské revoluce*, Brno 2004.

HIBBERT, Christopher, *Francouzská revoluce*, Ostrava 1999.

HROCH, Miroslav, *Buržoazní revoluce v Evropě*, Praha 1981.

HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, *Velká francouzská revoluce a Evropa*, Praha 1990.

JORDAN, David P., *Robespierre*, In: *The Journal of Modern History* 49, 1977, 2, s. 282–291.

KENNEDY, Michael L., *The Best and the Worst of Times: The Jacobin Club Network from October 1791 to June 2, 1793*, In: *The Journal of Modern History* 56, 1984, 4, s. 635–666.

KŘIVSKÝ, Petr, *Francouzská buržoazní revoluce*, Praha 1989.

MANFRED, Albert Zacharovič, *Tři podobizny z doby Velké francouzské revoluce*, Praha 1982.

MATHIEZ, Albert, *Francouzská revoluce*, Praha 1952.

MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha 1994.

- MEJDŘICKÁ, Květa, *Listy ze stromu svobody*, Praha 1989.
- MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, Praha 1989.
- MIGNET, François, *Dějiny revoluce francouzské od roku 1789–1814*, Praha 1907.
- NEUMANN, Stanislav K., *Francouzská revoluce, 2. díl: Zápas s občanskou reakcí. Populární dějiny bojů francouzské společnosti na sklonku 18. století*, Praha 1929.
- NOWAK, Jerzy Robert, *Církev a Velká francouzská revoluce*, Olomouc 2003.
- OZOUF, Mona, *War and Terror in French Revolutionary Discourse (1792–1794)*, In: *The Journal of Modern History* 56, 1984, 4, s. 679–697.
- ROSENTHAL, Miriam, *The French Revolution*, London 1965.
- SCHAMA, Simon, *Občané: Kronika francouzské revoluce*, Praha 1989.
- SOBOUL, Albert, *Národní armáda za francouzské buržoazní revoluce 1789–1794*, Praha 1951.
- SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964.
- TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008.
- TACKETT, Timothy, *The Flight to Varennes and The Coming of the Terror*, In: *Historical Reflections/Réflexions Historiques* 29, 2003, 3, s. 469–493.
- VOKÁL, Vladimír, *Velká francouzská revoluce: Sieyes*, [Česko] 2002.
- WHITE, Eugene N., *The French Revolution and the Politics of Government Finance 1770–1815*, In: *The Journal of Economic History* 55, 1995, 2, s. 227–255.
- WINOCK, Michel, *Historie extrémní pravice ve Francii*, Praha 1998.

7 Resumé

This bachelors work is focused on the period of the French Revolution in 1791–1793. The aim of this work is the interpretation of the events of the French Revolution from the escape of King Louis XVI. to the onset of the Jacobins to power. The work will also mention economic, social and political situation of France. My intention is to describe the most important events of this period.

King's unsuccessful escape affected internal politics, where was the struggle between the royal power and revolutionary nation. The new constitution of 1791 meant lifting the king's power. King's unsuccessful escape and Declaration of Pillnitz were two important events that made the French Revolution problem all across Europe. Aristocracy gradually weaned and on 10th of August there was an uprising in Paris, which ended the monarchy. On 21st of September 1792, France became a republic. The war against the French coalition caused national crisis which escalated conflict between two major political factions the Gironde and the Mountain. Radical Mountain first removed the king, who was executed in January 1793. Then, the Jacobins removed Girondins and introduced dictatorship, which in October 1793 has grown into a terror.